

Τζούντιθ Μπάτλερ

Αθηνά Αθανασίου

Απ-αλλοτρίωση

Η επιτελεστικότητα στο πολιτικό

ΤΟΠΟΣ
Επιστημονικές Εκδόσεις
Σύγχρονη ριζοσπαστική θεωρία
Διευθυντής σειράς: Σπύρος Σακελλαρόπουλος

Μετάφραση από τα αγγλικά
Αλέξανδρος Κιουπκιολής

Επιμέλεια-διόρθωση
Αναστασία Μανταίου

Τίτλος πρωτοτύπου στα αγγλικά
Dispossession, The Performative in the Political

©2013, Polity Press Ltd
©2016, Εκδόσεις Τόπος
για την Ελληνική γλώσσα σε όλο τον κόσμο

ISBN: 978-960-499-165-5

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά το Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς τη γραπτή άδεια του εκδότη.

Εκδόσεις Τόπος
Πλαπούτα 2 και Καλλιδρομίου 11473, Αθήνα
Τηλ.: 210 8222835-856 Fax: 210 8222684

www.toposbooks.gr

Τζούντιθ Μπάτλερ
Αθηνά Αθανασίου

Απ-αῖῃοτρίωση
Η επιτελεστικότητα στο πολιτικό

Μετάφραση
Αλέξανδρος Κιουπκιολής

Περιεχόμενα

Προοίμιο	7
1. Η απ-αλλοτρίωση ως απορία	13
2. Η λογική της απ-αλλοτρίωσης και η ύλη του ανθρώπινου (μετά την κριτική της μεταφυσικής της υπόστασης)	25
3. Μια επιφύλαξη για το «πρωτείο της οικονομίας»	65
4. Απαλλοτριώσεις φύλου και σεξουαλικότητας	73
5. (Δια)κτήσεις ή σώματα εκτός εαυτού	87
6. Η κοινωνικότητα της αυτο-ποιητικής: Αντιμιλώντας στη βία της αναγνώρισης	99
7. Αναγνώριση και επιβίωση ή επιβιώνοντας από την αναγνώριση	113
8. Η σχεσιακότητα ως αυτο-απαλλοτρίωση ή θέση εκτός εαυτού	137
9. Αμέτρητα σώματα, ανυπολόγιστη επιτελεστικότητα	143
10. Η ανταπόκριση ως ευθύνη	153
11. Απ-αλλοτριώνοντας την επιτελεστικότητα	183

12. Απ-αλλοτριωμένες γλώσσες ή μοναδικότητες που ονομάζονται και ξανα-ονομάζονται	189
13. Η πολιτική υπόσχεση της επιτελεστικότητας	201
14. Η κυβερνολογική της «κρίσης» και οι αντιστάσεις της	213
15. Επιτελώντας μια διαφορετική τρωτότητα: Για την οφειλή και την ιδιοκτησία	225
16. Δια-συνοριακοί αποκλεισμοί και κρατικός ρατσισμός	233
17. Η δυνατότητα του δημόσιου πένθους και οι πολιτικές της μνημόνευσης	245
18. Η πληθυντική επιτελεστικότητα και οι πολιτικές συγ-κινήσεις της	249
19. Διλήμματα αλληλεγγύης	259
20. Το πανεπιστήμιο, οι ανθρωπιστικές σπουδές και το βιβλίο-ασπίδα	265
21. Χώροι εμφάνισης, πολιτικές της έκθεσης	271

Προοίμιο

Οι δυο μας συναντηθήκαμε στην Αθήνα, τον Δεκέμβριο του 2009, όταν η Τζούντιθ έδωσε την ετήσια διάλεξη του Ινστιτούτου Νίκος Πουλαντζάς και μια διάλεξη που συνδιοργάνωσε το Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, όπου διδάσκει η Αθηνά. Ξεκινήσαμε τότε μια συζήτηση για την πολιτική, τη θεωρία, τη σωματικότητα και τις νέες μορφές πολιτικής της Αριστεράς, επικεντρώνοντας αρχικά στο ερώτημα πώς η παλαιότερη πολιτική της Αριστεράς θα μπορούσε να ανταποκριθεί στα σύγχρονα εγχειρήματα αντίστασης στην επισφάλεια. Η πρώτη μας συνομιλία εκδόθηκε στον τόμο *Επιτελεστικότητα και Επισφάλεια: η Τζούντιθ Μπάτλερ στην Αθήνα* (Αθήνα: Νήσος, 2011).

Το έργο της Αθηνάς επικεντρώνεται στην κριτική κοινωνική θεωρία, την πολιτική ανθρωπολογία και φιλοσοφία της υποκειμενοποίησης και τη φεμινιστική θεωρία, αντλώντας ιδέες από το έργο του Michel Foucault, της Luce Irigaray και άλλων. Εξετάζει κριτικά τη σχέση ανάμεσα στη βιοπολιτική και τις οριοθετήσεις του ανθρώπινου που υπαγορεύονται από

καθεστώτα γνώσης-εξουσίας σχετικά με το φύλο, την κοινωνική τάξη, την εθνότητα, τη φυλετικότητα και τη σωματική ικανότητα. Αναπτύσσει μια μετα-ανθρωπιστική και μετα-λακανική ψυχαναλυτική θεώρηση της διαφοράς και της σωματικότητας, εστιάζοντας στους τρόπους με τους οποίους αυτές διέπουν και διαμορφώνουν τη σύγχρονη κοινωνική οργάνωση της πολιτικής του βίου, της επιθυμίας και της έμφυλης υποκειμενικότητας. Στο έργο της για την κρίση ως «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» πραγματεύεται την επ' αόριστον κατάσταση εξαίρεσης ως εμβληματική εκφορά της νεοφιλελεύθερης κυβερνολογικής, η οποία εμπερικλείει δυνάμεις ανακατανομής και αποκλεισμού που δομούν θεμελιωδώς τη συνθήκη τού «γίγνεσθαι επισημικής». Το ευρύτερο έργο της εστιάζει σε μορφές αποδόμησης και φεμινιστικές μορφές της επιτελεστικής πολιτικής, όπως οι δημόσιες εκδηλώσεις αντιστασιακού πένθους και αποκρισιμότητας, οι οποίες αναδύονται, για παράδειγμα, στο πλαίσιο της δράσης του διεθνικού, αντιμιλιταριστικού, φεμινιστικού κινήματος Γυναίκες στα Μαύρα. Στον τρόπο που μελετά τις εκφάνσεις μιας ανατρεπτικής επιτελεστικότητας, η Αθηνά έχει εμπνευστεί από το φιλοσοφικό έργο της Τζούντιθ σχετικά με την ηθική και την πολιτική, την έμφυλη και queer επιτελεστικότητα, τη σωματικότητα, τη γλώσσα, την κανονιστική βία και τη βία της αποανθρωποποίησης, το ευάλωτο της ανθρώπινης ζωής και τους παράγοντες που συντείνουν σε μια βιωτή ζωή. Αντιστοίχως, η Τζούντιθ δέχτηκε τις προκλήσεις των ανθρωπολογικών και φιλοσοφικών επεξεργασιών της Αθηνάς, ιδιαίτερα αναφορικά με τη βιοπολιτική της ετερότητας και της τρωτότητας, και αντιμετώπισε

τα ερωτήματα που αφορούν στις γεωπολιτικές επιθέσεις του νεοφιλελευθερισμού που έχουν καταγραφεί με ιδιαίτερη ένταση στην Ελλάδα. Όπως και η Τζούντιθ, η Αθηνά αναζητά μια μη κυριαρχική θεωρία για τη δυνατότητα δράσης, τη σχεσιακότητα του εαυτού, την ελευθερία με τους άλλους και τις άλλες, την αναγνώριση και την επιθυμία, καθώς και τις έμφυλες, διαθετικές (affective) και φυλετικές προεκτάσεις της σωματικής έκθεσής μας στην άλλη και στον άλλο. Έτσι, στη συζήτησή μας διερευνήσαμε συστηματικά αυτά τα ζητήματα, καθώς χαρτογραφήσαμε την πολιτική και συναισθηματική εργασία της κριτικής δράσης.

Η συζήτηση ξεκίνησε με την εξέταση μιας μεταδομιστικής θέσης που συμμεριζόμαστε και οι δύο, ότι, δηλαδή, η ιδέα του ενιαίου υποκειμένου υπηρετεί μια μορφή εξουσίας η οποία πρέπει να αποδιάρθρωθεί, καθώς εκφράζει μια λογική ανδροκεντρικού ανθρωπισμού που διαγράφει την έμφυλη διαφορά και επιδιώκει την κυριαρχία πάνω στο πεδίο της ζωής. Αναγνωρίσαμε πως και οι δύο θεωρούμε ότι η ηθική και πολιτική ευθύνη αναδύεται μόνον όταν μπορούμε να αμφισβητήσουμε αποτελεσματικά το κυρίαρχο και ενιαίο υποκείμενο, και ότι η σχάση του υποκειμένου ή η καταστατική του «διαφορά» έχει κομβική σημασία για μια πολιτική που επερωτά τόσο την ιδιοκτησία όσο και την κυριαρχία. Ωστόσο, παρότι αποδίδουμε ιδιαίτερη αξία στις δυνάμεις της ευθύνης και της αντίστασης που αναδύονται από ένα «απ-αλλοτριωμένο» υποκείμενο χωρίς κυριότητα και «εκτός εαυτού» –ένα υποκείμενο που αναγνωρίζει τους διαφοροποιημένους κοινωνικούς δεσμούς από τους οποίους συγκροτείται και στους οποίους

είναι υποχρεωμένο- έχουμε, επίσης, βαθιά επίγνωση του γεγονότος ότι η απ-αλλοτρίωση αποτελεί μια συνθήκη οδύνης για τους εκτοπισμένους και τους αποικιοκρατούμενους και συνεπώς δεν μπορεί να αποτελεί ένα αναμφίλεκτο πολιτικό ιδεώδες. Έτσι, αρχίσαμε να σκεφτόμαστε μαζί πώς είναι δυνατόν να διατυπώσουμε μια θεωρία της πολιτικής επιτελεσιμότητας που θα μπορούσε να λάβει υπόψη τόσο την εκδοχή της απ-αλλοτρίωσης που εκτιμούμε όσο και εκείνη που αντιμαχόμαστε.

Το ανά χείρας βιβλίο αποτελεί έναν πολυπρισματικό διάλογο, ο οποίος πραγματοποιήθηκε στη διάρκεια αρκετών μηνών μέσω συναντήσεων, συνομιλιών και ανταλλαγής γραπτών κειμένων, αφότου συναντηθήκαμε στο Λονδίνο τον Φεβρουάριο του 2011, για να σχεδιάσουμε την πορεία αυτής της συζήτησης. Τη στιγμή εκείνης της συνάντησής μας στο Λονδίνο, η αιγυπτιακή επανάσταση ήταν σε πλήρη εξέλιξη, ενώ κατά τις τελευταίες εβδομάδες της κοινής συγγραφής αυτού του κειμένου η ελληνική Αριστερά αμφισβητούσε σοβαρά και με αξιώσεις τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές της λιτότητας, ανοίγοντας τη δυνατότητα μιας νέας ευρωπαϊκής Αριστεράς που θα αντιμάχεται την άνιση κατανομή της επισφάλειας και την τεχνοκρατική περιστολή της δημοκρατίας. Οι στοχασμοί μας εγγράφονται σε αυτά τα συμβάντα τα οποία και εμμέσως καταγράφουν. Γι' αυτό και στην πορεία της συζήτησης αναφερόμαστε σε διάφορα πολιτικά κινήματα, διαδηλώσεις και δράσεις που μας βοηθούν να αποσαφηνίσουμε τι εννοούμε όταν κάνουμε λόγο για μια πολιτική της επιτελεσιμότητας.

Οι προσεγγίσεις μας συγκλίνουν και διαφέρουν. Τους στοχασμούς της Αθηνάς διέπει το ενδιαφέρον για τις μορφές της αντίστασης και του δημόσιου πένθους, τις συνυφάνσεις ψυχικού και πολιτικού και τον απορητικό χαρακτήρα της επιτελεσιμότητας. Το έργο της Τζούντιθ αναπτύχθηκε με βάση το έργο του Foucault και τη θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων, τη θεωρία του φύλου, τον queer ακτιβισμό και την ετερόδοξη ψυχανάλυση. Σε κάποιο σημείο της συνομιλίας μας επιστρέφουμε και οι δύο σε ελληνικούς μύθους, για να κατανοήσουμε το παρόν, πράγμα που σημαίνει ότι οι εν λόγω μύθοι αναβιώνουν με νέους τρόπους, όπως συμβαίνει σε μια εξαιρετική ταινία την οποία συζητάμε, τη «Στρέλλα» (σε σκηνοθεσία Πάνου Κούτρα και σενάριο Παναγιώτη Ευαγγελίδη και Πάνου Κούτρα, 2009), όπου μια τρανς ζει έναν σύγχρονο οιδιπόδειο μύθο στην Αθήνα του 21ου αιώνα. Παράλληλα, επιχειρούμε να προετοιμάσουμε τη Hannah Arendt για μια Αριστερά με την οποία δεν θα είχε συνταχθεί, και εισδύουμε σε ζητήματα ηθικής, ενσυναίσθησης και συναισθημάτων, διερευνώντας αναστοχαστικά πρόσφατες μορφές πολιτικής κινητοποίησης.

Επανήλθαμε και οι δύο στο ερώτημα: «Τι καθιστά δυνατή την πολιτική ευθύνη και ανταπόκριση;» Η κατάσταση του να συγ-κινούμαστε και να κινητοποιούμαστε από αυτά που βλέπουμε, νιώθουμε και μαθαίνουμε μας μεταφέρει πάντα αλλού, σε μια άλλη σκηνή ή σε ένα κοινωνικό σύμπαν όπου δεν είμαστε το κέντρο. Και αυτή η μορφή της απ-αλλοτρίωσης συγκροτείται ως μια μορφή αποκρισιμότητας που οδηγεί σε δράση και αντίσταση, στην εμφάνισή μας

από κοινού με άλλους, στη διεκδίκηση να μπει τέλος στην αδικία. Μια μορφή που παίρνει η αδικία είναι η συστηματική απ-αλλοτρίωση των ανθρώπων μέσω, για παράδειγμα, του εκτοπισμού, της ανεργίας, της έλλειψης στέγης, της κατοχής και της κατάκτησης. Κι έτσι αναμετριόμαστε με το ερώτημα πώς θα μπορούσαμε να απαλλαγούμε από την κυριότητα του κυρίαρχου εαυτού και να προσχωρήσουμε σε μορφές συλλογικότητας που αντιμάχονται εκδοχές απ-αλλοτρίωσης, οι οποίες αποκλείουν συστηματικά συγκεκριμένες ομάδες και πληθυσμούς από τη δυνατότητα για συλλογικό ανήκειν και δικαιοσύνη.

Ιούνιος 2012,
Μπέρκλεϊ και Αθήνα

(Το προοίμιο αναθεωρήθηκε για τις ανάγκες της ελληνικής έκδοσης.)

Απ-αλληλοτρύωση

Η επιτελεστικότητα στο πολιτικό

Ένας διάλογος για την επιτελεστικότητα, την αναγνώριση, την τρωτότητα, την αντίσταση και την πολιτική της συγκίνησης, που γίνεται τραγικά επίκαιρος στο πλαίσιο των καθεστώτων ασφαλειοποίησης, της στρατιωτικής και οικονομικής βίας, του ρατσισμού και της νεοφιλεύθερης κυβερνολογικής.

«Ξεκινώντας από την επίγνωση ότι είμαστε όλοι και όλες συσχετιζόμενα και αλληλοεξαρτώμενα όντα, ο διαυγής και συναρπαστικός διάλογός τους μας ενθαρρύνει να στοχαστούμε ξανά πάνω στο πώς η φεμινιστική και queer θεωρία μπορεί να συμβάλει στη μελέτη των μορφών συλλογικότητας που είναι ικανές να παρέμβουν σε αγώνες ενάντια σε αυτούς τους βίαιους και επισφαλείς καιρούς.»

Lynne Segal, Birkbeck, University of London

«Ωθώντας η μια την άλλη προς αποσαφήνιση, και εισάγοντας μια σειρά από παραδείγματα, επεξεργάζονται από κοινού ένα νέο όραμα για την "επιτελεστική πολιτική".»

Vikki Bell, Goldsmiths, University of London

ISBN 978-960-499-165-5

9 789604 991655